

végül a primás utoljára még elhúzta a dalt, elbúcsúztatva a nyári szép napokat. A nők a „Képeddel alszom el, Képeddel ébredek, Kimondhatatlan az, Mit érted szenvedek”, stb. szöveggel, a férfiak Bajza József Sőhajítás című versére énekelték: „Múltadban nincs öröm, Jövődben nincs remény, Hanyatló szép hazám, Miattad vérzem én.”

Nagyapja, a híres primás és zeneszerző Bihari János tiszteletére 1860-ban szerezte az Orpheus indulót. Rudolf trónörökös feleségének ajánlotta a Stefánia csárdást, a Rudolf indulót és Korona csárdást. Ismert művei még: Balaton-Füredi induló, Anna csárdás, Visegrádi emlék, Ida lassú, Ilka csárdás, Országgyűlési csárdás, Angyalka csárdás, Rozi csárdás, Csikós csárdás, Csalogánycsárdás, Zapperl polka, Szilasi emlék, Gráci emlék, Tündér Ilona lengyelke, Inez polka.

„Amerre járt, diadallal fogadták és különösen Balatonfüreden, az úri világ akkori gyűlöhelyén sok aranynapot látott. Érzés, lendület volt játékában s a régi szép hallgatókat kevés cigány tudta úgy játszani, mint ő...” – emlékezett rá 1890-ben, halálakor a Fővárosi Lapok. A Budapesti Hírlapban ezt írták: „A sírva vigadás korszakában pedig cigánymuzsikával gyógyítottak mindent s hozzá úgy fizették a cigányt, mintha csakugyan-patikárius lett volna. A legjobb volt valam-

ennyi között a Farkas Miska. [...] Nem az a cigány volt, aki kiáll a pódiumra és húzza a nótát megrendelésre reggelig. Farkas Miska gavallér cigány volt abból a fajtából, melyet csak hírből ismer már a mostani generáció. Ha úri háznál játszott, nóta után letette a hegedűt s a vendégek közé vegyült maga is. Szívesen szorítottak vele kezét az urak, tegeződött akárhánnyal s a szépasszonyok is szívesen hallgattak a nyalka cigányprimás bókjaira.”

Darnay Kálmán *Kaszinózó táblabírák* című könyvében külön fejezet elevenítette fel a vele kapcsolatos történeteket. Ő írta: „A levendulaillatos Biedermeierkor dunántúli koronázatlan zeneszerző cigánykirálya Farkas Miska volt... Nem is kíváncsok addig a kúriák nemes kisasszonyai főköttő alá, míg legalább egyszer az „Ida-csárdás”-tól kihevült arcukat meg nem csillogtathatták a Balaton tükrében.

Irodalom:

Blaha Lujza naplója. Bp., 1987.

Darnay Kálmán: Kaszinózó táblabírák. Bp., 1928.

Kassai Vidor emlékezései. Bp., 1940.

Köveskúti Jenő: A Balaton a dalban és a zenében. = Balatoni Kalauz. Bp., 1925.

A magyar színészet nagy képeskönyve. Bp., 1985.

Sárosi Bálint: A cigányzenekar múltja az egykori sajtó tükrében. 1776–1903. Bp., 2004.

Zákonyi Ferenc: Balatonfüred. Veszprém, 1988.

ÁCS ANNA

JÓKAI MÓR ISMERETLEN LEVELE BALATONFÜREDRŐL

Alig hihetőnek tűnik, hogy több, mint száz évvel Jókai halála után az író egy-egy relikviája még mindig felbukkanhat az aukciókon, szellemi izgalmat okozva a kutatóknak és a Jókai emlékhelyek jó gazdáinak. Ha szerencsések, az áhított dokumentumot meg is tudják vásárolni valamely közgyűjtemény számára. Még szerencsésebbek, ha alapítvány veszi meg s ajándékozza azt a gyűjteménynek. Ez a nemes tett oly ritka, mint ama bizonyos fehér holló. A közelmúltban mégis akadt rá szép példa. A Balatonfüred Városáért Köz-alapítvány aukción jutott hozzá egy Jókai levélhez, amit aztán a balatonfüredi Helytörténeti Gyűjteménynek ajándékozott.

Bármilyen Jókai levél birtoklása már önmagában is különös érték egy közgyűjtemény számára. A frissen megszerzett levél azonban helyi kötődésű, 1882. július 23-án Balatonfüreden írta Jókai Mór. A dokumentum értékét tovább növeli az a tény, hogy a levél ismeretlen, mindmáig publikálatlan.

Pedig Jókai fennmaradt s a kutatók számára ismert levelezése rendkívül gazdag. Eddig négy vaskos köte-

tet rendeztek sajtó alá belőle a Jókai Kritikai Kiadás keretében. Ezek javarészt a közgyűjteményekben /Országos Széchényi Könyvtár, Petőfi Irodalmi Múzeum stb/ levő leveleket közlik, de a magántulajdonban levő, a kutatók számára elérhető levélszövegeket is közzé teszik. 1890-ig terjedően 1390 levelet – Jókai által írtakat és neki küldötteket – publikáltak a négy kötetben. A kronologikus rendben sorjázó levelek között nem olvasható az 1882. július 23-án kelt Jókai levél. Az autográf tintaírású levél szövege:

„Kedves bátyám Gál István ügyében rögtön írtam a miniszter úrnak igen melegen ajánlva pártfogásunkat és Kiadómnak is írtam, hogy azonnal küldje az Illyefalvi olvasó egyesületnek az újabb regényemet, ha még nem küldte el. – Én jelenleg Füreden vagyok s nem utazom az írői társasággal, sem sehova ebben a nagy melegben, mert azt az én gyöngye egészségem nem engedi. Utazni ősz felé igen is szándékozzunk, ha Isten engedi családommal együtt a szép Székelyországot s benne titeket is meglátogatni. Addig is fogadjátok mindnyájunk legszívesebb rokonai üdvözlését igaz rokonod Jókai Mór Bfüred 1882 23/7”

Mivel a levél történetéről semmiféle ismeretünk sincs, kénytelenek vagyunk kísérletet tenni a tartalmi elemzésére. Megírását kétségtelenül Jókai 1881. évi székelyföldi utazása előzte s alapozta meg. Az író az év júniusában az illyefalvi választókerület képviselőjelöltjeként egy programokban rendkívül gazdag hetet töltött Háromszéken. Amikor június 4-én a barcaföldvári vasútállomáson ünnepélyesen fogadták, Jókai érzelmi húrokat megpengető válaszbeszédet mondott. Ennek két mondatát idézik előszeretettel forrásaink: „Eljöttem az Attilák és Gábor Áronok hazájába, a dicső múltú székely nemzethez. Szent kapocs fűz engem Háromszék megyéhez, ez adta családi boldogságomnak legdrágább kincsét, a nőmet.” Jókai felesége, Laborfalvy Róza valóban székely származású. Édesapja, Benke József szülőföldjéről a laborfalvi és sepsiszéki előneveket viselte. Lánya színésznői pályafutása kezdetén váltotta fel a Benke Judit nevet a Laborfalvy Róza művésznévre. Jókai az 1850-ben Magyar emléklapok 1848 és 49-ből címmel, Szilágyi Sándor szerkesztésében megjelent kétkötetes műben Sajó álnéven féltucat írást publikált, köztük két háromszéki vonatkozású novellát. Az utóbbiak közül *A székely asszony* című elbeszélésének cselekménye Sepsiszentgyörgyhöz, annak is vártemplomához kötődik. Főszereplője pedig „Judit, a székely asszonyok ős példányképe”, azaz Jókai hitvese. Az író első székelyföldi útjára három év múltán, 1853 májusában került sor. Elragadtatásáról úti leveleinek sora tanúskodik. A jó negyedszázaddal későbbi második háromszéki utazása valóságos diadalútnak beillő látogatás volt. A közel másfélezer lakosú Illyefalva, mint választókerületi központ s a választókerület minden községe ünnepélyes fogadtatásban részesítette a „nagy hazafit, a kitűnő író”, aki képviselőjelölti bemutatkozásra érkezett Háromszékre. Programja meglehetősen zsúfolt volt, a hagyományok megszabta protokolláris rendben zajlott.

Előpatak fürdőn már az első napon, június 6-án, pünkösd ünnepén a lovas bandérium és az iskolás lányok sorfala mellett a laborfalviak is várták a népszerű író. Jókai a programbeszédét Illyefalván mondta el. A korabeli híradások szerint díszkapu, taracklövések és a községi elemi iskola tágas udvarára bezúfolódott tömeg fogadta. A pünkösdvasárnap délután Jókai beszédével elkápráztatta a hallgatóságát. Szakított időt arra is, hogy meglátogassa a helyi községi fiúiskolát s nyilván értesült az illyefalvi olvasó egylet működéséről. Ígéretet tehetett az egylet vezetőinek arra nézve, hogy regényeit megküldi nekik. Egy év múltán ezért lehetett gondja újabb regénye – valószínűleg az 1882-ben megjelent *Szeretve mind a vérpadig* című – kiadója általi megküldetésére. Az azonnali küldés elrendelése

se az író által arra utalhat, hogy az illyefalviak sürgető levelére válaszolt Jókai.

Sajnos a Jókai levélben szereplő Gál István személyéről és ügyéről sincs tudomásunk. Talán további háromszéki kutatások fényt derítenek Jókai székelyföldi kapcsolatrendszerére s 1881. évi utazása egyes részleteire. Tudjuk, hogy ebben az esztendőben végre eljutott felesége rokonainak falujába, Szentivánlaborfalvára. Június 6-án előbb Uzonban a községházán mondott beszédet, majd Laborfalvát érintve Nagyborosnyóra kocsikázott át. Hogy kikkel találkozott neje rokonai közül, nem örökítették meg a számunkra rendelkezésre álló források. Akár közülük egy lehet az a bátyámnak titulált férfiú, akihez a Balatonfüreden 1882. július 23-án írt levelét intézte. De lehet a nevezetes Domokos familia tagja is, akik szintén rokonságban álltak Jókaiékkal. Az író a családi hagyomány szerint az 1881. évi háromszéki útján meglátogatta a Domokos családot Csernátonban. Itteni élményei hatására írta meg két év múltán megjelent kisregényét, *A Damokosokat*. A mű egy – bizonyára Csernátonban megismert családi vonatkozású – anekdotára épülő cselekménye Damokos Tamás sorsán keresztül Erdély történelmének válságos időszakába vezeti vissza az olvasót. A kisregényt Jókai a balatonfüredi villájában írta unokahúga, Jókay Etelka visszaemlékezése szerint.

Jókai leveléből kitérünk, hogy 1882 júliusának végén kánikula tombolt Balatonfüreden s az író gyenge egészségére hivatkozva nem mozdult a fürdőhelyről. Feltehetőleg erdélyi utazást utasított vissza udvariasan. Őszi látogatást ígért a családjával együtt a számunkra ismeretlen rokonnak a „szép Székelyországba”. De tudjuk, 1883-ban Jókai sem a családjával, sem egyedül nem utazott Székelyföldre. De eljutott oda 1884 áprilisában, hogy képviselői beszámoló beszédét megtartsa és programbeszédet mondjon ismét választói előtt Illyefalván. Bogdán Flórián házában szállt meg immár másodízben s tiszteletől fáklászenét kapott. Ez év októberében azonban már azért utazott Sepsiszentgyörgyre és Illyefalvára, hogy búcsút vegyen választóitól és biztosítsa utódja, Tanárky György számára az illyefalvi mandátumot.

Jókai újabb út ígéretével búcsúzott, de soha többé nem tért vissza Háromszékre.

Jókai Mór erdélyi utazásairól és erdélyi témájú műveiről két, rendkívül sok adatot tartalmazó kötet és számtalan tanulmány jelent meg. Azonban Vita Zsigmond, de Dávid Gyula és mások kutatási eredményei sem képesek választ adni mindazokra a kérdésekre, amelyek Jókai újonnan előkerült levelének értelmezése során merültek fel. A korabeli székelyföldi sajtó minden részletre kiterjedő áttanulmányozása talán majd eredményre fog vezetni e téren is.